

Právo a národnost /národ, menšiny, jazykové právo/

Salus populi suprema lex esto. Blaho národa necht' je nejvyšším zákonem. *Cicero*

„Slovo ‚národ‘ znamenalo rozličné věci rozličným lidem v rozličných dobách a v rozličných jazycích.“
/výsledek jednoho kolektivního mezinárodního výzkumu z roku 1939/

RÁDL, Emanuel. *Válka Čechů s Němci*. Praha : Melantrich, 1993. /1. vyd 1928/

1) tzv. organické (kmenové) pojetí: v zemích na východ od Rýna (v Německu, v zemích bývalého Rakouska-Uherska, v Rusku i na Balkáně)

2) tzv. politické pojetí: západně od Rýna (národnost ve smyslu státního občanství)

GELLNER, Arnošt. *Národy a nacionalismus*. Praha: J. Hříbal, 1993.

ústřední teze celé práce: „Je to nacionalismus, který plodí národy, a nikoli obráceně.“ /s. 67/

Předpoklad vzniku nacionalismu: rozlišovací znaky pro „vládce“ a „ovládané“: jazyk, geneticky přenášené rysy, kultura.

„Nacionalismus je princip, který usiluje o to, aby politická a kulturní jednotka byly shodné.“

Cíl: „jeden jazyk, jeden národ, jeden stát“ /sjednocení Itálie 1861-1866-1870 a Německa 1871/
/200 států, 800 efektivních nacionalismů, 8000 jazyků/

dvě „provizorní“ definice národa: kulturní a voluntaristická

1) Dva lidé patří ke stejnému národu, když a jedině když sdílejí stejnou kulturu, při čemž kultura znamená soubor myšlenek a znaků představ a způsobů chování a dorozumívání.

2) Dva lidé patří ke stejnému národu, když a jedině když uznávají jeden druhého za náležejícího ke stejnému národu. Jinými slovy člověk dělá národy; národy jsou plody lidských přesvědčení, loajality a solidarity.

Národ a národnost 1918-1950: od vůle přes rasu ke kultuře a zpět k vůli

základní dělení – hlediska:

1) objektivní (nezávislé na vůli jedince): organické (kmenové) či kulturní pojetí národa se svými kritérii: jazyk (první republika, sčítání lidu 1930), rasa (válka, norimberské zákony), kultura (po válce, dekrety)

2) subjektivní (vůli podmíněné): politické či voluntaristické pojetí

/ za Rakouska podle „obcovací řeči“; sčítání lidu 1921 – nebyla výkladová směrnice, ale podle „Návodu“ „národností jest rozuměti kmenovou příslušnost, jejímž vnějším znakem jest zpravidla mateřský jazyk“ (čsl. národnost, Židé, Cikáni); sčítání 1930 sčítání, přesné instrukce ve vládním nařízení; 1950 – „příslušnost k národu, s jehož kulturním a pracovním společenstvím je sčítáný vnitřně spjat“, uznání samostatné slovenské národnosti, vypadla cikánská národnost – sociální skupina; sčítání 1991 – také moravská národnost.../

Meziválečná právní věda:

František WEYR (1879-1951), profesor ústavního práva na brněnské právnické fakultě: „Národem (nation) rozumí se zpravidla část lidstva, jež jest téhož původu, mravů a jazyka a která má společnou tradici (kulturu) a historii.“¹ Rozlišuje „národ“ ve smyslu etnologickém (rasovém), který je dán společným původem, a národ ve smyslu kulturně-politickém, pro který je určující stejný jazyk, i když to není jediný znak příslušnosti k národu. Předpokladem existence národa ve smyslu kulturně-politickém je uvědomění si této příslušnosti.

¹ WEYR, František. Heslo „Národ“. In HÁCHA, Emil, HOETZEL, Jiří, LAŠTOVKA, Karel, WEYR, František (edd.). *Slovník veřejného práva československého*. S. II. I-O. Brno: Polygraphia; R. M. Rohrer, 1932, s. 761.

Jazykové právo v poválečné Evropě a v Československu

- zabývá se vymezením a způsoby užívání státního jazyka a jazyka národnostních menšin
- zásady rovnoprávnosti (př. Finsko, Švýcarsko) x zásada přednosti (př. výlučně Polsko, Estonsko; s prvky jazykové rovnosti: př. Československo, Španělsko)
- zásada promíšenosti / personality (př. Finsko) zásada x oddělení / teritoriality (př. Švýcarsko) /bliže: SOBOTA, Emil. *Jazykové právo v evropských státech*. Praha: Orbis, 1934./

Rakousko: 8. dubna 1848 – Kabinetní list Ferdinanda V. bod 1) Národnost česká budiž položena za základ tak, že se česká řeč ve všech větvích státní správy a veřejného vyučování s řečí německou v úplnou rovnost staví.

do r. 1851 čeština vedle němčiny tzv. vnitřní úřední řeči (1897 tzv. Badeniho jazyková nařízení, jazyková rovnoprávnost, brzy zrušena)

od července 1849 do prosince 1852 – oficiální vydávání říšského zákoníku v 10 jazycích

ČSR: Do vydání jazykového zákona zásadní význam plenisimánní usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 19. března 1919 (Boh. adm. V/1919). V něm soud vyložil oblast jazykového práva v souvislosti se vznikem samostatného československého státu (státní jazyk v Československu po 28. říjnu 1918)

„Převratem z 28. října 1918 nastala změna důsledkem toho, že bylo dlužno československý národ pokládati za státotvorný živel nového státu, a že proto řeč česká (slovenská) stala se jazykem, v němž stát svými orgány projevuje svou vůli, či že řeč česká (slovenská) nabyla významu, který měly dříve fakticky, a v Uhrách podle zákona, řeč německá a maďarská.“

Státní základní zákon č. 142/1867 ř. z., o všeobecných právech státních občanů (20 čl.)

čl. 2. Před zákonem jsou si všichni státní občané rovni.

čl. 19. Všechny národní kmeny jsou rovnoprávné a každý národní kmen má nedotknutelné právo na hájení a péči o jeho národnost a jazyk. Rovnoprávnost všech v zemi běžných jazyků ve školách, úřadech a ve veřejném životě je uznávána státem. ...

Ústavní listina ČSR 1920 (Hlava pátá „Práva a svobody, jakož i povinnosti občanské“ § 106-127)

§ 106 (1) Výsady pohlaví, rodu a povolání se neuznávají.

(2) Všichni obyvatelé republiky Československé požívají v stejných mezích jako státní občané této republiky na jejím území plné a naprosté ochrany svého života i své svobody nehledíc k tomu, jakého jsou původu, státní příslušnosti, jazyka, rasy nebo náboženství. Úchyly od této zásady jsou přípustny jen, pokud právo mezinárodní dovoluje. [podle čl. 2 tzv. minoritní Saint-Germainské smlouvy ze dne 10. září 1919]

(3) Tituly smějí být udíleny jen, pokud označují úřad nebo hodnost. Toto ustanovení se netýká akademických hodností.

Hlava šestá „Ochrana menšin národních, náboženských a rasových“ (§ 128-134)

§ 128 (1) Všichni státní občané republiky Československé jsou si před zákonem plně rovni a požívají stejných práv občanských a politických nehledíc k tomu, jaké jsou rasy, jazyka nebo náboženství. [podle čl. 7 tzv. minoritní Saint-Germainské smlouvy ze dne 10. září 1919]

(2) Rozdíl v náboženství, víře, vyznání a jazyku není žádnému státnímu občanu republiky Československé v mezích všeobecných zákonů na závalu, zejména pokud jde o přístup do veřejné služby, k úřadům a hodnostem, aneb pokud jde o vykonávání jakékoli živnosti nebo povolání.

(3) Státní občané republiky Československé mohou v mezích všeobecných zákonů volně užívat jakéhokoli jazyka ve stycích soukromých a obchodních, ve věcech týkajících se náboženství, v tisku a jakýchkoli publikacích nebo ve veřejných shromážděních lidu.

(4) Tím však nejsou dotčena práva, jež státním orgánům v těchto směrech přísluší podle platných nebo budoucně vydaných zákonů z důvodů veřejného pořádku a bezpečnosti státní i účinného dozoru.

§ 129 Zásady jazykového práva v republice Československé určuje zvláštní zákon, tvořící součást této ústavní listiny.

§ 130 Pokud státním občanům přísluší podle všeobecných zákonů právo zakládati, řídit a spravovati vlastním nákladem ústavy lidumilné, náboženské a sociální, školy a jiné ústavy výchovné, jsou státní občané, nehledíc k národnosti, jazyku, náboženství a rase, sobě rovni a mohou v těchto ústavách volně používati svého jazyka a vykonávati svoje náboženství.

Zákon čís. 122 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920 podle § 129 ústavní listiny, jímž se stanoví zásady jazykového práva v republice Československé

Národní shromáždění republiky Československé usneslo se na tomto zákoně:

§ 1 Jazyk československý jest státním, oficiálním jazykem republiky (čl. 7. smlouvy mezi čelnými mocnostmi spojenými a přidruženými a mezi Československem, podepsané v St. Germain en Laye dne 10. září 1919). Jest tedy zejména jazykem,

1. v němž s výhradou toho, co ustanovuje se v §§ 2 a 5 a s výjimkou toho, co bude podle § 6 ustanoveno pro Podkarpatskou Rus, děje se úřadování všech soudů, úřadů, ústavů, podniků a orgánů republiky, konají se jich vyhlášky a zevní označení,

2. v němž upraven jest hlavní text státovek a bankovek,

3. jehož používá branná moc při velení a jako jazyka služebního; ve styku s mužstvem jazyka toho neznalým užití lze také jeho jazyka mateřského.

Podrobnější předpisy o povinnosti úředníků a zřízenců státních, jakož i úředníků a zřízenců státních ústavů a státních podniků, aby uměli československy, upraveny budou nařízením.

§ 2. O národních a jazykových menšinách (hlava 1. smlouvy St. Germainské) platí tato ustanovení:

Soudy, úřady a orgány republiky, jichž působnost vztahuje se na okres soudní, v němž podle *posledního soupisu lidu obývá alespoň 20 procent státních občanů téhož, však jiného jazyka než československého*, jsou ve všech věcech, jichž vyřízení náleží jim na základě toho, že působnost jich vztahuje se na tento okres, povinny přijímati od příslušníků jazyka této menšiny podání v témž jazyku a vydati vyřízení těchto podání nejen v jazyku československém, nýbrž i v jazyku podání. Pokud v území jedné obce je zřízeno několik okresních soudů, pokládá se celá obec za jediný soudní okres.

Nařízením bude ustanoveno, pokud a při kterých soudech a úřadech, jichž působnost obmezena jest na jediný okres, a sice okres s takovou národní menšinou, jakož i soudech a úřadech jim instančně bezprostředně nadřízených, lze obmeziti se na vydání vyřízení pouze v jazyku strany.

Za stejných podmínek jest veřejný žalobce povinen trestní žalobu proti obviněnému jiného jazyka i v tomto jazyku, po případě jen v tomto jazyku vznésti. [...]

V okresích s národní menšinou podle odst. 2. použití jest při vyhláškách státních soudů, úřadů a orgánů a při jich zevních označeních také jazyka národní menšiny.

§ 3. Samosprávné úřady, zastupitelské sbory a veškeré veřejné korporace ve státě jsou povinny přijímati ústní i písemná podání učiněná v jazyku československém a je vyřizovati.

Ve schůzích a poradách jejich jest vždy možno tohoto jazyka užívati; návrhy a podněty v tomto jazyku učiněné musí se státi předmětem jednání.

Jazyk veřejných vyhlášek a zevních označení úřadů samosprávných stanoví státní moc výkonná.

Povinnost přijímati podání v jiném než v československém jazyku a vyřizovati je, jakož i připustiti jazyk jiný ve schůzích a poradách mají samosprávné úřady, zastupitelské sbory a veřejné korporace za podmínek § 2.

§ 4. Užívající jazyka státního, oficiálního, úřady v onom území republiky, jež před 28. říjnem 1918 náleželo ku královstvím a zemím na říšské radě zastoupeným, nebo ku království Pruskému, úřadují zpravidla po česku, na Slovensku zpravidla po slovensku.

Slovenské úřední vyřízení k podání českému nebo úřední vyřízení české k podání slovenskému pokládá se za vyřízení, jež stalo se v jazyku podání.

§ 5. Vyučování ve všech školách, zřízených pro příslušníky národních menšin, děje se jejich jazykem, rovněž kulturní instituce pro ně zřízené spravují se tímto jazykem (čl. 9. smlouvy St. Germainské).